

WORKING PAPERS

78

Ivana Šikulová

**MOŽNOSTI ZVÝŠENIA PRÍLEVVU
A LEPŠIEHO VYUŽITIA PRIAMYCH
ZAHRANIČNÝCH
INVESTÍCIÍ NA SLOVENSKU**

Edícia WORKING PAPERS prináša priebežné, čiastkové výsledky výskumných prác pracovníkov alebo tímov EÚ SAV riešených v rámci výskumných projektov, ktoré môžu byť obsahom aj ďalších publikácií.

AUTOR

Ing. Ivana Šikulová, PhD.

RECENZENTI

Ing. Karol Morvay, PhD.

Ing. Daneš Brzica, PhD.

Práca bola vypracovaná v rámci projektu APVV-0750-11 „Štruktúrne zmeny v slovenskej ekonomike – predpoklad prechodu do vyššieho štádia rozvoja“.

ABSTRAKT

Možnosti zvýšenia prílevu a lepšieho využitia priamych zahraničných investícií na Slovensku

Priame zahraničné investície ako jeden z externých zdrojov financovania významným spôsobom vplývajú na štruktúru aj celkové smerovanie slovenskej ekonomiky. V prvej časti práce prinášame prehľad doterajšieho vývoja prílevu PZI na Slovensko. Ďalšia časť sa zaoberá faktormi atraktívnosti SR z pohľadu zahraničných investorov v kontexte krajín strednej a východnej Európy a osobitne V4, resp. V5. Otázky úzkej špecializácie slovenskej ekonomiky sú predmetom tretej časti. V štvrtej sa bližšie venujeme investičným stimulom na Slovensku a možnostiam zvýšenia efektívnosti ich poskytovania. Piata časť rozoberá vybrané faktory investičnej atraktívnosti, identifikuje problémové oblasti a možnosti zlepšenia. Záver sumarizuje výzvy pre hospodársku politiku SR z pohľadu prílevu PZI do krajiny a ich ekonomických efektov.

KLÚČOVÉ SLOVÁ: Slovensko, priame zahraničné investície (PZI), faktory investičnej atraktívnosti, štruktúra ekonomiky

ABSTRACT

Opportunities to increase inflow of foreign direct investments and to utilize them better in Slovakia

Foreign direct investments as one of the external sources of financing determine the structure and the overall direction of the Slovak economy in a significant way. In the first part of this paper we bring a review of FDI inflows in Slovakia up to now. The next chapter deals with attractive factors of the SR from the view of foreign investors in context of the Central and Eastern European countries and in particular V4 (V5). Issues of the narrow specialization of the Slovak economy are subject of the third part of the paper. In the fourth one we deal with investment incentives in Slovakia and possibilities of increasing their effectiveness. The fifth chapter analyses selected attractive factors for investments, identifies problematic issues and possibilities for improvement. Conclusion summarizes challenges for economic policy of the SR from the view of FDI inflows and their economic effects.

KEYWORDS: Slovakia, foreign direct investments (FDI), attractive factors for FDI, structure of the economy

JEL CLASSIFICATION: F21, E20

Za obsah a jazykovú úroveň zodpovedá autor.

Technické spracovanie: Lenka Bartošová

Ekonomický ústav SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, www.ekonom.sav.sk

KONTAKT: ivana.sikulova@savba.sk

© Ekonomický ústav SAV, Bratislava 2015

O B S A H

ÚVOD.....	4
1. PRIAME ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE NA SLOVENSKU – DOTERAJŠÍ VÝVOJ A STAV.....	5
2. ATRAKTÍVNOSŤ SLOVENSKA Z POHLADU ZAHRANIČNÝCH INVESTOROV V KONTEXTE KRAJÍN STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPY.....	..8
3. ŠPECIALIZÁCIA SLOVENSKEJ EKONOMIKY – VÝHODA ALEBO RIZIKO?.....	13
4. INVESTIČNÉ STIMULY – PRÍNOSY VERZUS NÁKLADY.....	18
5. REZERVY SLOVENSKEJ EKONOMIKY Z POHLADU PRÍLEVVU A VYUŽITIA PZI.....	21
5.1. Pracovná sila a vzdelávací systém.....	21
5.2. Výskum, vývoj a inovácie.....	24
5.3. Podnikateľské prostredie a domáce podniky.....	25
5.4. Infraštruktúra.....	26
ZÁVER.....	28
LITERATÚRA.....	30

ÚVOD

Priame zahraničné investície (PZI) zohrávajú významnú úlohu v rozvoji a celkovom smerovaní slovenskej ekonomiky. Prostredníctvom svojich priamych a nepriamych vplyvov ovplyvňujú jej výkonnosť a štruktúru, trh práce, regionálny, technologický a inovačný rozvoj. Na Slovensko vzhľadom na jeho malý domáci trh prichádzajú prevažne proexportne orientovaní zahraniční investori, čo sa popri produkčnej štruktúre ekonomiky prejavuje aj (a najmä) na jej exportnej štruktúre. Vplyvom prílevu PZI však na Slovensku dochádza k dominancii niekoľkých odvetví priemyslu, najmä automobilového. Na jednej strane tak ekonomika môže získavať výhody plynúce z úzkej špecializácie, no na druhej strane sa zvyšuje jej zraniteľnosť v prípade cyklických výkyvov.

Zahranční investori sa o umiestnení svojich investícií rozhodujú na základe širokého spektra faktorov atraktívnosti krajín, kde má aj Slovensko mnohé rezervy, či už ide o podnikateľské prostredie, vzdelávací systém, systém výskumu a vývoja, infraštruktúru alebo iné faktory. Zároveň rozhodovanie investorov ovplyvňuje aj prípadná podpora zo strany štátu. Pri každej plánovanej zahraničnej investícii je však pre krajinu žiaduce brať do úvahy pomer nákladov, najmä v podobe investičných stimulov, a prínosov pre ekonomiku.

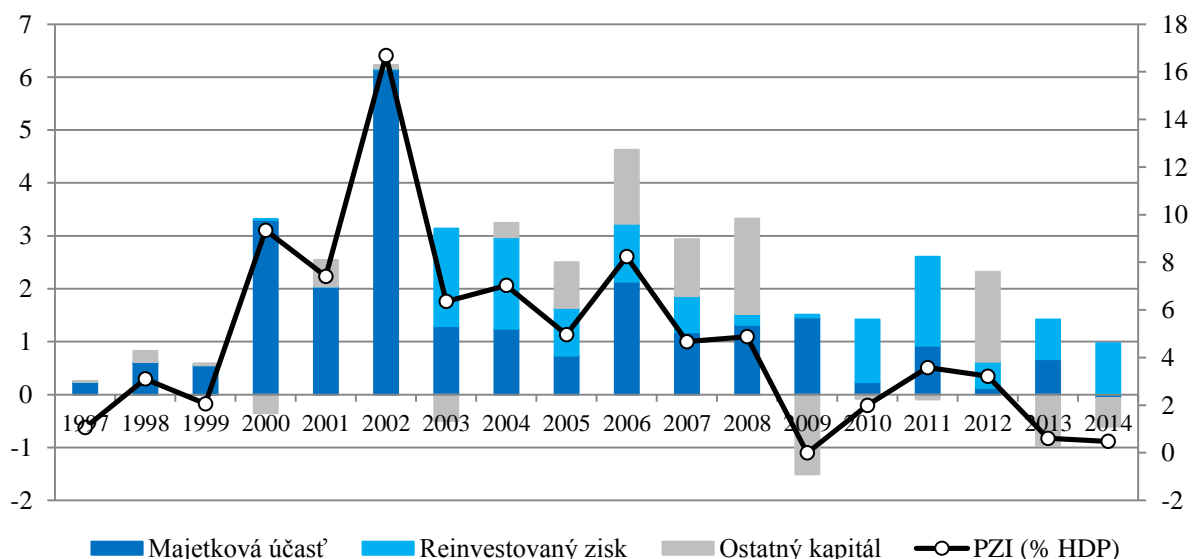
V prvej časti práce prinášame prehľad doterajšieho vývoja prílevu PZI na Slovensko. Ďalšia časť sa zaoberá faktormi atraktívnosti SR z pohľadu zahraničných investorov v kontexte krajín strednej a východnej Európy (SVE) a osobitne V4, resp. V5. Otázky úzkej špecializácie slovenskej ekonomiky sú predmetom tretej časti, v štvrtej sa bližšie venujeme investičným stimulom na Slovensku a možnostiam zvýšenia efektívnosti ich poskytovania. Piata časť rozoberá vybrané faktory investičnej atraktívnosti, identifikuje problémové oblasti a možnosti zlepšenia. Záver sumarizuje výzvy pre hospodársku politiku SR z pohľadu prílevu PZI do krajiny a ich celkových ekonomických efektov.

1. PRIAME ZAHRANIČNÉ INVESTÍCIE NA SLOVENSKU – DOTERAJŠÍ VÝVOJ A STAV

V prvých rokoch existencie samostatnej Slovenskej republiky (SR) vyznačujúcich sa nestabilným politickým a makroekonomickým prostredím sa zaznamenával relatívne slabý prílev PZI. Začiatkom tohto tisícročia však už na ekonomicky aj politicky stabilnejšie Slovensko prichádzali pomerne vysoké objemy PZI (zodpovedajúce 7 až 16 % HDP, graf 1), najmä v súvislosti s privatizačnými aktivitami. Ku koncu dekády sa prílev PZI vzhľadom na spomaľovanie privatizačných aktivít stabilizoval na mierne nižších úrovniach (4 až 8 % HDP).¹

G r a f 1

Prílev PZI do SR v jednotlivých rokoch (% HDP, pravá os) a ich štruktúra v jednotlivých rokoch (mld. eur, ľavá os)

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2015a).

S nástupom finančnej a hospodárskej krízy poklesli ročné prílevy PZI ešte nižšie. Extrémom bol rok 2009, kedy vzhľadom na vyšší odlev ostatného kapitálu, než bol prílev majetkovej účasti a reinvestícií, sa dokonca zaznamenal záporný prílev PZI. V ďalšom období sa prílev PZI len mierne zvýšil, no v posledných dvoch rokoch klesol na približne 0,5 % HDP, t.j. na ešte nižšie úrovne v pomere k HDP než na začiatku existencie samostatnej SR. Zatiaľ čo do roku 2014 sa v niektorých rokoch zaznamenal záporný výsledok len v prípade ostatného kapitálu, v roku 2014 dosiahla mínusovú hodnotu už aj majetková účasť, a teda k prílevu PZI pozitívne prispel len reinvestovaný zisk, ktorý dosiahol najvyšší objem za posledné tri roky. V súčasnosti tak prílev PZI stále nedosahuje predkrízové úrovne, pričom možno skonštatovať, že prijatie eura v roku 2009 dosiaľ nenapĺňa očakávania ich zvýšeného prílevu.

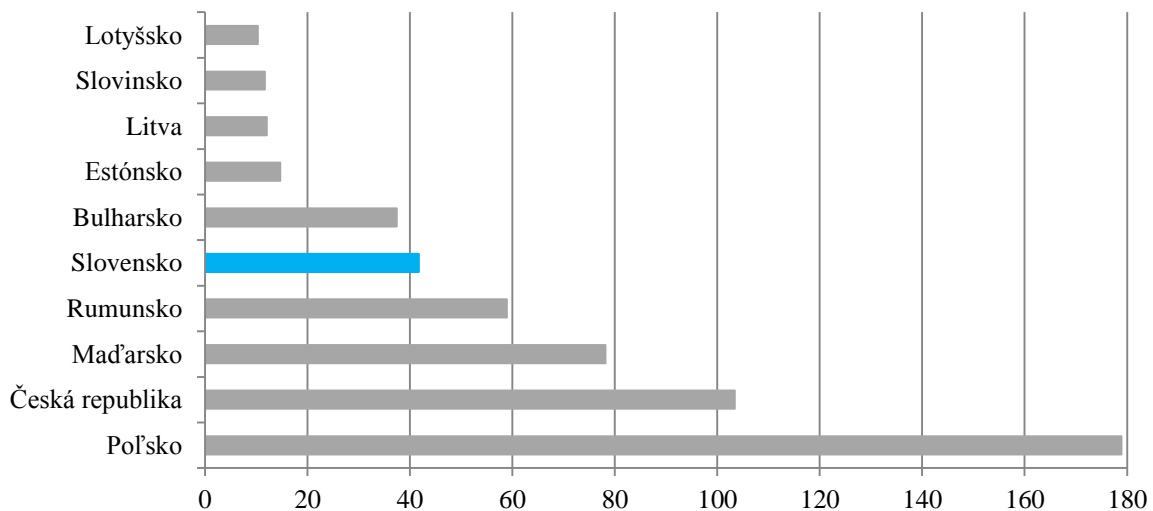
¹ Podrobnejšia analýza v Morvay K. a kol. (2014).

Celkový stav PZI na Slovensku predstavuje podľa posledných dostupných údajov za rok 2013 približne 42,5 mld. eur (NBS, 2015b). Z najnovších údajov Eurostatu (2015) je zrejmé, že z pohľadu stavu PZI v krajine je Slovensko až na piatom mieste spomedzi krajín SVE, a to za Poľskom, Českou republikou, Maďarskom a Rumunskom (graf 2). Rovnako na piate miesto sa SR zaradí aj pri prepočte stavu PZI k HDP (60 %), avšak v takto zostavenom rebríčku sa najvyššie nachádza Bulharsko (97 %) nasledované Estónskom (87 %), Maďarskom (80 %) a Českou republikou (67 %).

Z hľadiska odvetvovej štruktúry smerujú PZI vo veľkej miere do priemyselnej výroby a do energetiky, v sektore služieb dominuje finančné sprostredkovanie nasledované veľkoobchodom a maloobchodom. Slovensko má však v sektore služieb v porovnaní s ostatnými krajinami SVE stále rezervy, najmä pokiaľ ide o vedecké a technické činnosti (Morvay a kol., 2014). Ani regionálna štruktúra PZI v SR nie je priaznivá. Disparity v prospech Bratislavského kraja, resp. západného Slovenska a v neprospech (najmä) východnej časti SR pretrvávajú aj napriek rôznym legislatívnym zmenám uskutočneným v posledných rokoch s cieľom podpory prílevu PZI do zaostalejších regiónov.

G r a f 2

Stav PZI v krajinách SVE v roku 2012 (mld. eur)

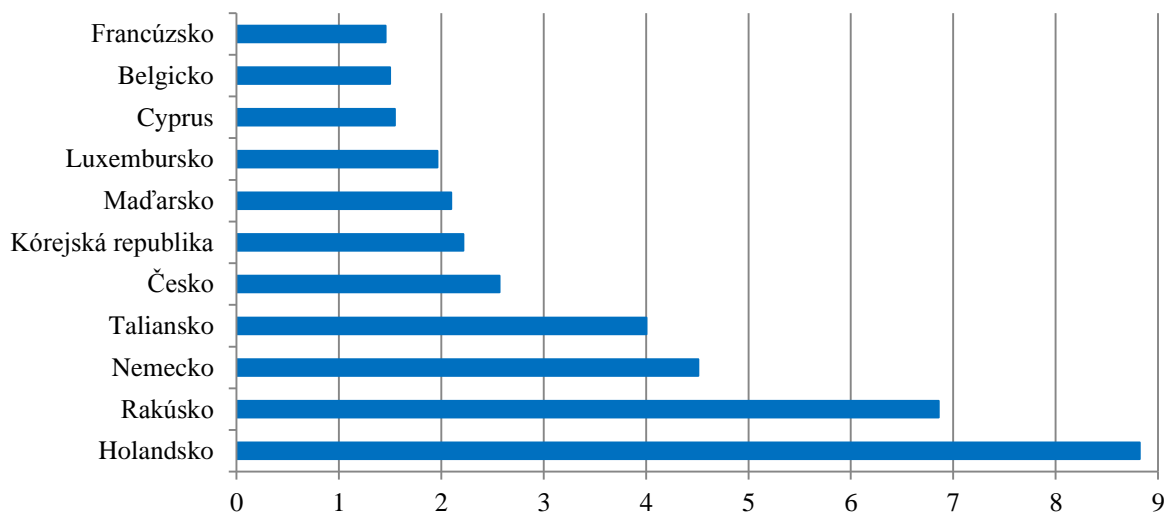
Prameň: Spracované podľa údajov Eurostatu (2015).

Podľa zatiaľ posledných dostupných údajov (za rok 2012) sú najvýznamnejšími investorskými krajinami v SR členské štáty Európskej únie (EÚ) na čele s Holandskom (8,8 mld. eur; 21 % celkového stavu PZI). Za ním nasledujú Rakúsko (6,9 mld. eur; 16 %), Nemecko (4,5 mld. eur; 11 %), Taliansko (4 mld. eur; 10 %) a Česko (2,6 mld. eur; 6 %) (graf 3). Do prvej desiatky krajín z najvyšším objemom PZI v SR patrí len jedna mimoeurópska krajina, a to Kórejská republika s 5 % podielom na celkových PZI. Vzhľadom na rastúci potenciál

investorov z Ázie však treba v budúcnosti počítať so zvyšovaním podielu ázijských ekonomík na PZI v celej EÚ, vrátane Slovenska.

G r a f 3

Najvýznamnejšie investorské krajiny v SR podľa stavu PZI v roku 2012 (mld. eur)

Prameň: Spracované podľa údajov NBS (2015b).

2. ATRAKTÍVNOSŤ SLOVENSKA Z POHĽADU ZAHRANIČNÝCH INVESTOROV V KONTEXTE KRAJÍN STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPY

V oblasti atraktívnosti krajín pre zahraničných investorov sa uskutočňujú rôzne prieskumy. V prípade krajín strednej a východnej Európy (SVE) je jedným z najrozsiahlejších spoločný prieskum nemeckých zahraničných obchodných komôr v SVE² zameraný na ekonomickú situáciu a investičné podmienky v hostiteľských krajinách, ktorý sa uskutočňuje každoročne už celú dekádu. Na jednej strane vykazujú krajiny SVE viaceré spoločné znaky, no na strane druhej aj niekoľko odlišností.

Podľa výsledkov posledného prieskumu zrealizovaného začiatkom roka 2015 s takmer 1500 účastníkmi, prevažne nemeckými a inými zahraničnými firmami pôsobiacimi v SVE, je Slovensko štvrtou najatraktívnejšou krajinou pre investorov v regióne, a to po Poľsku, Českej republike a Estónsku. Za Slovenskom sa ďalej umiestnili Slovinsko, Lotyšsko, Litva, Chorvátsko, Maďarsko a Rumunsko. Najvýraznejší medziročný prepád zaznamenali v súvislosti s aktuálnou geopolitickou situáciou Rusko a Ukrajina. Prieskum prebiehal celkovo v dvadsiatich krajinách, ktorých poradie v rebríčku atraktívnosti pre investorov v priebehu poslednej dekády znázorňuje tabuľka 1.

T a b u ľ k a 1
Poradie krajín SVE podľa investičnej atraktívnosti

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Poľsko	8	9	4	4	2	2	2	1	1	1
Česká republika	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Estónsko	4	4	6	6	8	5	4	3	3	3
Slovensko	3	3	3	2	4	4	3	4	4	4
Slovinsko	2	2	2	3	3	3	5	5	5	5
Lotyšsko	7	5	7	11	13	9	8	7	6	6
Litva	6	6	8	10	10	6	9	8	7	7
Chorvátsko	9	7	11	5	5	7	6	6	8	8
Maďarsko	5	8	5	9	7	10	13	10	9	9
Rumunsko	12	10	9	8	9	11	10	11	11	10
Srbsko	14	14	14	13	11	12	11	12	12	11
Bulharsko	11	11	12	12	12	13	12	14	14	12
Macedónsko		16	15	16	16	16	16	15	13	13
Čierna Hora		15	16	15	15	15	14	16	15	14
Rusko	13	12	10	7	6	8	7	9	10	15
Bosna a Hercegovina		17	17	17	17	17	17	17	16	16
Bielorusko					18	18	18	19	19	17
Albánsko		18	18	18	19	19	19	20	20	18
Kosovo						20	20	18	18	19
Ukrajina	10	13	13	14	14	14	15	13	17	20

Prameň: Deutsche Auslandshandelskammern (2015).

² Pre Nemecko je región SVE jedným z najdôležitejších hospodárskych priestorov, či už ako lokalita pre umiestňovanie investícií alebo ako obchodný partner. V SR je Nemecko podľa posledných dostupných údajov treťou najvýznamnejšou investorskou krajinou, ako uvádzame v časti 1 tejto práce.

Poradie prvých piatich krajín sa za posledné tri roky nezmenilo. Slovensko sa v uvedenom prieskume umiestnilo najvyššie v roku 2009, kedy SR prijala euro, a to na druhej priečke za Českou republikou, ktorá rebríček viedla v období 2006 - 2012. V ďalších rokoch už dominovalo Poľsko, ktoré si od začiatku uskutočňovania tohto prieskumu značne polepšilo (o sedem priečok). Z vývoja hodnotenia atraktívnosti krajín počas celej dekády je zrejmé, že v rámci skupiny V5 (Slovensko, Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko) si naopak najviac pohoršili Maďarsko (pokles od roku 2006 o štyri miesta; medzičasom aj výraznejší) a Slovinsko (postupný pokles o tri miesta).

Bližší pohľad na spokojnosť investorov s jednotlivými investičnými faktormi v krajinách zahrnutých do prieskumu odhaľuje, že spomedzi krajín V5 je Slovensko najhoršie hodnotené z hľadiska infraštruktúry, akademického vzdelávania, podmienok pre výskum a vývoj, ako aj z hľadiska prístupu k prostriedkom verejnej podpory, transparentnosti verejných zákaziek, právnej istoty, boja proti korupcii a kriminality. Pomerne nepriaznivo je hodnotený aj systém odborného vzdelávania, dostupnosť kvalifikovaných pracovníkov a flexibilita pracovno-právnych vzťahov.

Priemerné výsledky dosahuje SR v hodnotení štátnej správy, kde má však ešte celý región značné rezervy. Podpriemerne v rámci regiónu je investormi vnímaná daňová záťaž³, daňový systém a správa daní na Slovensku. Všeobecne pritom platí, že relatívne nízka daň z príjmov právnických osôb ešte negarantuje spokojnosť s celým daňovým systémom. Tesne nadpriemerné výsledky v rámci skúmaných krajín dosahuje SR v platobnej morálke.

Na druhej strane z hľadiska nákladov na prácu láka Slovensko nemeckých investorov najviac z krajín V5, v rámci SVE ho predstihuje len Bulharsko, Litva, Lotyšsko a Srbsko. Treba však dodať, že z pohľadu trhu práce sú len samotné nízke pracovné náklady v realite iba zriedka rozhodujúcou motiváciou pre investovanie. V praxi totiž záleží na optimálnom pomere nákladov, kvalifikovanosti, dostupnosti a produktivity pracovných síl, ako aj na situácii ohľadne predpisov na pracovnom trhu (Slovensko-nemecká obchodná a priemyselná komora, 2015), kde má SR ešte rezervy.

K atraktivite Slovenska ako investičnej lokality relatívne pozitívne prispieva jeho zapojenie do európskej integrácie, čo možno v značnej miere pripísať aj členstvu v menovej únii. Ako sa však uvádza v Morvay a kol. (2014), na prílev PZI pôsobia popri oficiálnej mene krajiny mnohé ďalšie (a omnoho významnejšie) faktory. Atraktivitu SR zvyšuje ďalej kvalifikácia, produktivita a motivácia zamestnancov, kvalita a dostupnosť lokálnych dodávateľov, ale aj politická a hospodárska stabilita. V hodnotení uvedených investičných faktorov však už Slovensko na rozdiel od faktoru nákladov na prácu predstihujú niektoré z krajín V5. Napr. dostupnosť lokálnych dodávateľov je horšie vnímaná len v Maďarsku (hoci stále nad priemerom hodnotených krajín).

V prípade susednej Českej republiky je veľmi nepriaznivé jej hodnotenie z hľadiska kvalifikácie zamestnancov, dostupnosti kvalifikovanej pracovnej sily (dokonca najhoršie

³ Daň z príjmov právnických osôb sa v roku 2013 zvýšila z 19 na 23 %. Aj keď sa v roku 2014 znížila na 22 %, stále je najvyššou v krajinách V5.

umiestnenie v rámci všetkých dvadsiatich krajín), ale aj akademického vzdelávania a systému odborného vzdelávania. Na druhej strane sú tieto štyri faktory podľa výsledkov prieskumu silnými stránkami Poľska ako lídra regiónu, a to spolu s právnou istotou, hospodárskou a politickou stabilitou.

Na základe odpovedí účastníkov doposiaľ posledného prieskumu nemeckých obchodných komôr možno celkovo skonštatovať, že pozitívne konjunkturálne očakávania ohľadne vývoja vo väčšine krajín regiónu SVE sa odzrkadľujú aj v rastúcej ochote investovať a zamestnávať ďalších pracovníkov. Vyššiu ochotu investovať v porovnaní s predchádzajúcim rokom prejavilo 30 % podnikov pôsobiacich v SR, čo je okrem Maďarska najnižší podiel v krajinách V5. Nižšie investície možno očakávať od 19 % podnikov na Slovensku, čo predstavuje po Maďarsku druhý najvyšší podiel vo V5. Podiel podnikov s úmyslom zamestnať vyšší počet zamestnancov než v predchádzajúcom roku dosiahol v prípade Slovenska 33 %, čo je menej ako v ďalších krajinách V5 okrem Slovinska. Zároveň 13 % podnikov plánuje zníženie počtu zamestnancov, čo je zase viac než v ostatných krajinách V5 bez Slovinska.

V rámci podnikov pôsobiacich v SR zorganizovali uvedený prieskum zástupcovia zahraničných obchodných komôr na Slovensku.⁴ Výsledky prieskumu, na ktorom sa zúčastnilo 167 podnikov z oblasti spracovateľského priemyslu, energetiky, stavebníctva, obchodu a služieb, boli, podobne ako v niektorých ďalších krajinách, osobitne zverejnené. Investori pôsobiaci na Slovensku považujú SR za druhú najatraktívnejšiu investičnú lokalitu v regióne SVE. Predstihla ju len Česká republika, zatiaľ čo ešte rok predtým bolo Slovensko na čele takto zostaveného rebríčka. Na ďalších miestach skončili Poľsko, Estónsko a Lotyšsko (Deutsch-Slowakische Industrie- und Handelskammer, 2015). Z pohľadu zahraničných investorov pôsobiacich v SR a zúčastnených v prieskume je teda Slovensko atraktívnejšou investičnou lokalitou než z pohľadu všetkých podnikov v krajinách SVE zapojených do prieskumu. Ako však vyplýva z podrobnej správy Maďarska (Deutsch-Hungarische Industrie- und Handelskammer, 2015), pri hodnotení atraktívnosti jednotlivých krajín v regionálnom kontexte sa počíta priemer hodnotení zo všetkých krajín zúčastnených na prieskume s výnimkou vlastnej krajiny.

Celkovo možno umiestnenie Slovenska v regióne SVE síce považovať za dobré, avšak do budúcnosti zachovanie status quo nebude postačovať, ale bude potrebné zamerať sa aj na zlepšenie v negatívne alebo skôr negatívne hodnotených faktoroch investičnej atraktívnosti. Zároveň možno skonštatovať, že reformy uskutočnené v daňovom systéme (zrušenie rovnej dane a zvýšenie dane z príjmov právnických osôb) a v pracovnom práve (zníženie pracovno-právnej flexibility) v posledných rokoch znížili atraktivitu Slovenska pre zahraničných investorov.

Na základe výsledkov prieskumu uskutočneného v krajinách SVE sumarizuje tabuľka 2 silné a slabé stránky SR ako investičnej lokality v regionálnom kontexte. Ako silné/slabé stránky hodnotíme tie faktory, kde Slovensko dosahuje výraznejšie nadpriemerné/výraznejšie podpriemerné hodnotenie v regióne SVE a zvlášť v rámci tohto regiónu medzi krajinami V5. Väčšina silných a slabých stránok sa síce v kontexte SVE a z pohľadu V5 opakuje, zároveň je

---

⁴ Slovensko–nemecká obchodná a priemyselná komora, Slovensko–rakúska obchodná komora v SR, Francúzsko-slovenská obchodná komora, Holandská obchodná komora v SR a Švédsko obchodná komora v SR.

však z tabuľky zrejme, že niektoré silné stránky (lokálni dodávatelia, výkonnosť zamestnancov) sa prejavujú len v širšom kontexte SVE (a teda v rámci krajín V5 nie je SR z tohto pohľadu výnimočná), podobne ako slabá stránka spočívajúca vo vyššom daňovom zaťažení. Na druhej strane slabé stránky týkajúce sa podmienok pre výskum a vývoj, infraštruktúry a platobnej morálky sa prejavujú v rámci skupiny krajín V5, zatiaľ čo v kontexte celého regiónu SVE je pozícia SR priaznivejšia. Hodnotenie faktorov nezahrnutých v tabuľke sa pohybuje viac-menej blízko priemeru SVE, resp. V5.

Na základe uvedených silných stránok možno konštatovať, že v kontexte krajín V5, z ktorých hlavne susedné štáty sú pre SR veľkou konkurenciou pri získavaní PZI, neponúka Slovensko vo všeobecnosti nič výnimočné. Používanie jednotnej meny euro ako oficiálneho platidla v SR je síce určitou výhodou, ale zrejme len dočasnou.⁵ Podobne nízke náklady na prácu nemožno považovať za udržateľnú (ani dlhodobu želanú) konkurenčnú výhodu a politická stabilita sama osebe rovnako na pritiaženie PZI nepostačuje. V rámci regiónu V5, resp. V4 tak môže napokon rozhodovať výška investičných stimulov. Z pohľadu silných stránok Slovenska ako investičnej lokality možno však za špecifický prípad považovať napr. kvalitu a dostupnosť dodávateľov pre automobilový priemysel, ktoré sú označované za jeden z najdôležitejších faktorov rozhodnutia ďalšej automobilky investovať v SR.⁶

T a b u ľ k a 2

Silné a slabé stránky Slovenska ako investičnej lokality v rámci regiónu SVE a osobitne V5

	<i>Silné stránky</i>	<i>Slabé stránky</i>
<i>Región SVE</i>	Kvalita a dostupnosť lokálnych dodávateľov Výkonnosť a motivácia zamestnancov Členstvo v EÚ Politická stabilita Náklady na prácu	Daňová záťaž Prístup k prostriedkom verejnej podpory Právna istota Transparentnosť verejných zákaziek Boj proti korupcii, kriminalita Akademické vzdelávanie Systém odborného vzdelávania Flexibilita pracovno-právnych predpisov Dostupnosť kvalifikovaných pracovníkov
<i>Krajiny V5</i>	Členstvo v EÚ Politická stabilita Náklady na prácu	Infraštruktúra Podmienky pre výskum a vývoj Platobná morálka Prístup k prostriedkom verejnej podpory Právna istota Transparentnosť verejných zákaziek Boj proti korupcii, kriminalita Akademické vzdelávanie Systém odborného vzdelávania Flexibilita pracovno-právnych predpisov Dostupnosť kvalifikovaných pracovníkov

Prameň: Spracované podľa Deutsche Auslandshandelskammern (2015).

⁵ Slovensko zaviedlo euro už v roku 2007, Česká republika a Poľsko by tak mohli urobiť ešte v tejto dekáde, Maďarsko vzhľadom na makroekonomickú situáciu v krajine zrejme až v tej nasledujúcej. Súčasná situácia v eurozóne však pôsobí skôr v prospech odsúvania tohto kroku.

⁶ Viac k tejto téme v časti 3.

Zoznam slabých stránok Slovenska ako investičnej lokality potvrdzuje, že veľký priestor na zvyšovanie atraktivity krajiny je stále najmä v kvalite podnikateľského prostredia, vzdelávacieho systému, systému výskumu a vývoja, ako aj vo fungovaní verejnej správy a súdництва. Pokrok v uvedených oblastiach by mal prirodzene priaznivé efekty na ekonomiku ako celok.

Iný súhrnný pohľad na faktory rozhodovania investorov, ktorý vychádza z prieskumov US Area Development Survey, Multilateral Investment Guarantee Agency a World Investment Prospects Survey, poskytuje práca Kučeru a kol. (2010). Autori identifikovali desať skupín indikátorov, a to: prístup na trhy a k zákazníkom, efektívnosť transportu, efektívnosť produkcie, dane a zvýhodnenia (sem sa zaraďujú aj stimuly), reguláciu, dostupnosť pracovnej sily, prístup k strategickým aktívam, inovačné kapacity, lokálnu interakciu (vrátane korupcie, kriminality, odborov) a znižovanie rizika (najmä stabilita prostredia, ale napr. aj prístup ku kapitálovému trhu). Uvedené skupiny faktorov viac-menej pokrývajú faktory sledované nemeckými zahraničnými obchodnými komorami v krajinách SVE, v niektorých prípadoch však zahŕňajú aj konkrétnejšie indikátory, napr. v skupine efektívnosť transportu sú to jednotlivé druhy dopravy a v skupine efektívnosť produkcie nielen náklady práce, ale aj dostupnosť a cena energie, dostupnosť prvotných surovín a stavebné náklady.

Na základe analýzy uvedených skupín indikátorov v krajinách V4 a vybraných krajinách západnej Európy autori konštatujú, že Slovensko a ostatné krajiny V4 sú viac konkurencieschopné vo vzťahu k investorom hľadajúcim efektívnosť, pre ktorých sú rozhodujúcimi faktormi produktivita práce, dostupnosť pracovnej sily, daňové prostredie a pod., než vo vzťahu k investorom hľadajúcim strategické aktíva, ktorí sa rozhodujú na základe inovačných kapacít, prístupu k aktívam, či lokálnej interakcie. Hlavným záverom teda je, že v záujme zvyšovania pridanej hodnoty prichádzajúcich PZI musí Slovensko zlepšiť svoju konkurencieschopnosť vo faktoroch relevantných pre investorov hľadajúcich strategické aktíva.

Prieskumy atraktivity krajín celého sveta pre prílev PZI realizuje EY (Ernst & Young). Podľa výsledkov prieskumu uskutočneného v roku 2014 posudzujú investori pri vstupe na nový trh v prvom rade stabilitu a transparentnosť politického, právneho a podnikateľského prostredia, ďalej veľkosť a atraktívnosť domáceho trhu, potenciál rastu produktivity, náklady práce, dopravnú a logistickú infraštruktúru a úroveň zručností lokálnej pracovnej sily. Priority investorov pri rozhodovaní o vstupe na nový trh sa pritom v porovnaní s rokom 2011, kedy boli najdôležitejším kritériom logistická infraštruktúra a telekomunikácie, zmenili. V roku 2014 považovali Slovensko za najatraktívnejšiu lokalitu v rámci krajín SVE iba 2 % investorov. Najlepšie výsledky v regióne dosiahlo Poľsko, ktoré by si ako investičnú lokalitu vybrala takmer tretina investorov, nasledované Českou republikou (11%), Rumunskom (9%) a Maďarskom (8%). Slovensko tak bolo hodnotené najhoršie z krajín V4, čo potvrdzuje rezervy slovenskej ekonomiky v oblasti jej investičnej atraktívnosti.

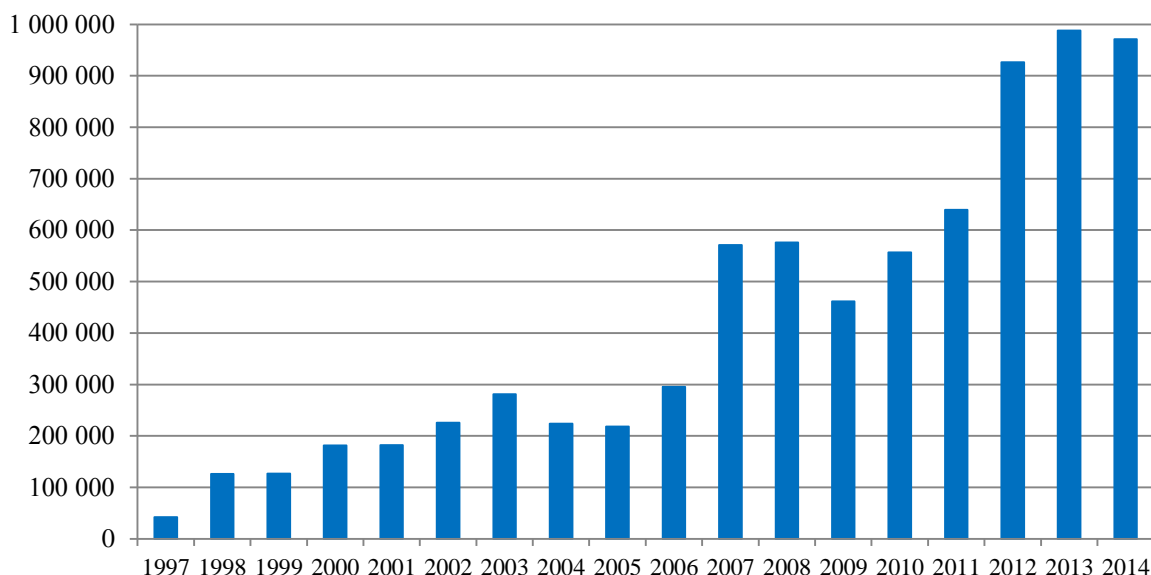
3. ŠPECIALIZÁCIA SLOVENSKEJ EKONOMIKY – VÝHODA ALEBO RIZIKO?

Kľúčovým odvetvím ekonomiky SR je automobilový priemysel. Od roku 1995 jeho význam stále rastie, najvýraznejšie však od roku 2006, kedy na Slovensku pôsobili už traja automobiloví producenti (Volkswagen Slovakia, Kia Motors, PSA Peugeot Citroën). V súvislosti so zvyšujúcou sa produkciou vozidiel sa postupne rozširuje aj sieť dodávateľov pre automobilový priemysel, a to tak príchodom subdodávateľských firiem zo zahraničia, ako aj vznikom nových slovenských firiem.

V roku 2014 si Slovensko udržalo pozíciu najväčšieho výrobcu osobných automobilov na svete v prepočte na 1000 obyvateľov, hoci celková produkcia troch výrobných podnikov na území SR po prvý krát od krízového roku 2009 klesla, a to na 971 160 vozidiel (graf 4), t.j. 179 na 1000 obyvateľov. Podiel automobilového priemyslu na tvorbe HDP predstavuje približne 12 %, na celkovej priemyselnej výrobe SR 43 % a jeho podiel na priemyselnom exporte 35 %. Toto odvetvie zamestnáva viac ako 70 000 ľudí priamo vo výrobe vozidiel, pri započítaní indukovaných pracovných miest (v nadviazaných odvetviach priemyslu a služieb) viac ako 200 000 zamestnancov (ZAP SR, 2015). V roku 2015 sa očakáva opätovné prekročenie hranice produkcie 980 000 vozidiel (ako dosiaľ len v roku 2013), a to i napriek nestabilnej situácii na východ od Slovenska spojenej s prepadom trhu s automobilmi v Rusku.

G r a f 4

Vývoj produkcie automobilov na Slovensku (ks)

Prameň: Spracované podľa údajov ZAP SR (2013).

Pre porovnanie v Českej republike v roku 2014 rovnako tri spoločnosti vyrobili takmer 1,25 milióna automobilov, t.j. o skoro 300 000 viac než na Slovensku. Vzhľadom na takmer dvojnásobnú populáciu v porovnaní so SR to však znamenalo „len“ 118 vozidiel na 1000

obyvateľov (Auto SAP, 2015). Česká republika je tak druhým najväčším výrobcom automobilov na svete v prepočte na 1000 obyvateľov.⁷ Na treťom mieste medzi európskymi krajinami sa nachádza Nemecko, ktoré v roku 2013 vyprodukovalo 70 vozidiel na 1000 obyvateľov, avšak pri populácii viac než 80 miliónov. V rámci celej EÚ sa vyrobilo 35 automobilov na 1000 obyvateľov.

Slovensko dominujúce v rebríčku krajín s najvyšším počtom vyrobených automobilov na 1000 obyvateľov je atraktívne aj pre ďalšie firmy v tomto odvetví. Traja automobiloví producenti pôsobiaci v SR sa dostali už na hranicu svojich produkčných kapacít, no vzhľadom na to, že na Slovensko aktuálne mieri štvrtý výrobca automobilov, jeho vedúca pozícia v tomto rebríčku zostane pravdepodobne v budúcich rokoch neohrozená.

Jaguar Land Rover (JLR), britská značka patriaca pod indickú Tata Group, by mala začať na Slovensku v roku 2018 vyrábať luxusné terénne autá. Išlo by o prvý závod v Európe (okrem Veľkej Británie). Firma by mala vytvoriť 8 000 nových pracovných miest, z toho polovicu priamo v závode v priemyselnom parku pri Nitre a druhú polovicu v sieti subdodávateľov. Ročná produkcia by mala postupne dosiahnuť až 300 000 automobilov. JLR by mohol na Slovensko pritiahnúť aj ďalšie subdodávateľské firmy. V auguste 2015 podpísali predstavitelia JLR s Vládou SR memorandum - zmluvu o budúcom zámere vybudovať v nitrianskom regióne nový výrobný závod automobilov. O investícii v hodnote približne 1,4 mld. eur by sa malo definitívne rozhodnúť neskôr v priebehu roka, po vypracovaní štúdie o uskutočniteľnosti.

V prípade realizácie uvedenej investície by išlo pre Slovensko o investíciu desaťročia, ktorá by znamenala ďalšie posilnenie postavenia automobilového priemyslu v SR. Súperilo o ňu niekoľko krajín vrátane Českej republiky, Maďarska a Poľska, ktoré sa dostalo až do finálneho výberu so Slovenskom. V prospech Slovenska rozhodol silne etablovaný automobilový priemysel, rozvinutá sieť subdodávateľov, ktorá umožňuje úsporu logistických nákladov, dobrá logistická infraštruktúra, ovládanie špičkových technológií, atraktívny pomer medzi cenou a kvalifikáciou pracovnej sily, členstvo v eurozóne (keďže takmer celá produkcia automobilového priemyslu sa vyváža zo SR do zahraničia) a prisľub vybudovania strategického priemyselného parku pri Nitre. Dôležitú úlohu zohrali aj vládou ponúknuté investičné stimuly. Otázne však je, či sľúbené stimuly nie sú vo vzťahu k očakávaným prínosom investície príliš vysoké, ale aj to, či Slovensko ešte dokáže ponúknuť dostatok kvalifikovanej pracovnej sily. V súvislosti s možným príchodom novej automobilky bola na Slovensku prijatá aj novela zákona o významných investíciách, ktorá je však kritizovaná za to, že pri výstavbe v prípade významných investícií berie právomoci obciam a mestám a rozširuje možnosti vlády pri vyvlastňovaní.

Ďalej bude kľúčové, aby SR z tejto investície (ak sa skutočne zrealizuje) získala maximum. Vzhľadom na to, že jej podstatná časť by bola dovezená, počas investičnej fázy možno očakávať nižší vplyv na HDP než počas produkčnej fázy. Dôležité je, aby slovenská produkcia

⁷ Slovensko a Českú republiku spolu so severom Maďarska a juhom Poľska možno označiť ako automobilový cluster, keďže sa tu sústreďujú viacerí producentov a množstvo subdodávateľov automobilového priemyslu.

dosahovala čo najvyšší podiel na subdodávkach a aby čo najväčšiu časť zamestnancov tvorili slovenskí občania (mohlo by dôjsť aj k získaniu zamestnancov od blízkej konkurencie, čo by vytváralo tlak na rast miezd). Už v súčasnosti, keď na Slovensku pôsobia tri automobilky, sa totiž v tomto odvetví zamestnáva aj lacnejšia pracovná sila z Rumunska, Bulharska alebo z Ukrajiny, resp. dodatočná kvalifikovaná pracovná sila zo susedných štátov – Českej republiky, či Maďarska. Nový závod a jeho subdodávatelia by potrebovali ďalšie tisícky zamestnancov, preto je potrebné, aby slovenské školy zvyšovali počet kvalifikovaných absolventov využiteľných v automobilovom priemysle.⁸

Za úvahu stojí, prečo táto investícia nesmeruje do regiónu s vyššou nezamestnanosťou. Aj v prípade vylúčenia východného Slovenska z dôvodu nedobudovanej dopravnej infraštruktúry a nižšieho počtu subdodávateľov automobilového priemyslu by bol alternatívou napr. Banskobystrický kraj s pomerne kvalitnou infraštruktúrou a s výrazne vyššou mierou nezamestnanosti než je v Nitrianskom kraji. Relatívne nízka mobilita pracovnej sily je totiž na Slovensku ešte stále prekážkou znižovania v niektorých regiónoch.⁹ Nemožno však vylúčiť, že JLR by umiestnil do regiónov s vyššou mierou nezamestnanosti aspoň niektorých svojich subdodávateľov s potenciálom vytvorenia nových pracovných miest, za čo by dostal od vlády SR štátnu podporu.

Hoci Slovensko už do automobilového priemyslu pritiahlo niekoľko významných zahraničných investorov, priestor na zlepšenie v tomto odvetví je stále veľký. Jedná sa o rezervy v počte subdodávateľov pre automobilový priemysel (rozvoj dodávateľov tak, aby bolo možné skompletizovať celú dodávateľskú sieť)¹⁰, nedobudovanú dopravnú infraštruktúru vo východnej časti republiky (s čím súvisí aj neproporčné rozmiestnenie subdodávateľov – takmer 250 v západnej polovici SR po Banskú Bystricu a Žilinu, len vyše 70 vo východnej polovici), nízku kvalitu vzdelávacieho systému (systému prípravy a preškolenia pracovníkov), odlev kvalifikovaných pracovných síl do zahraničia alebo už spomínanú nízku mobilitu pracovnej sily a jej slabú flexibilitu. Dlhodobá udržateľnosť konkurencieschopnej produkcie automobilov v SR bude závisieť aj od odstránenia týchto negatívnych javov a trendov.

Špecializáciu slovenskej ekonomiky na automobilový priemysel¹¹ možno hodnotiť na jednej strane ako výhodnú, no na strane druhej aj do istej miery riskantnú. Podľa Vladimíra Baláža (Toma, 2015) ale aj iných ekonómov sa malé ekonomiky ako Slovensko jednoducho musia špecializovať a stať sa vo svojej oblasti svetovou špičkou. Baláž pripúšťa, že to prináša riziká v podobe odchodu niektorého z veľkých automobilových producentov do krajín s lac-

⁸ Viac v časti 5.1.

⁹ V prípade východného Slovenska je však možno mobilita za prácou do zahraničia, t.j. často krát za vyššou mzdou, vyššia než mobilita smerom do iných regiónov SR.

¹⁰ Približne 60% potrebných komponentov na výrobu automobilky dovážajú, 40% je z domácich zdrojov, takže existuje ešte veľký priestor aj pre zvýšenie podielu slovenských subdodávateľov. Navyše doposiaľ neexistuje kompletná databáza subdodávateľov pre automobilový priemysel v SR (Čabák, 2015).

¹¹ Médiá niekedy Slovensko prirovnávajú k neslávne známemu americkému mestu v minulosti špecializovanému na automobilový priemysel, keď SR označujú ako Detroit Európy či Detroit východu („Detroit East“), alebo hovoria o slovenskej automobilovej „monokultúre“.

nejšou pracovnou silou. Avšak subdodávateľia automobilového priemyslu budú podľa neho na Slovensku vždy, pričom čím viac firiem bude svoje súčiastky vyvážať do celého sveta, tým menšie bude riziko ich odchodu v prípade ukončenia výroby niektorej veľkej automobilky v SR. Zároveň, ako uvádza Šestáková (2008), zahraniční investori, ktorí zohrávajú kľúčovú úlohu v rozvoji priemyselnej výroby a exportu SR, sú už do takej miery „ponorení“ do slovenskej ekonomiky, že ani pri určitom zvýšení úrovne miezd neodídu zo Slovenska.

Podľa kritickejších názorov by ale príchod štvrtej automobilky ďalej zvýšil krehkosť slovenskej ekonomiky orientovanej na jednu oblasť, o to viac, že sa jedná o cyklické odvetvie (tovary dlhodobej spotreby), ktorému sa darí najmä počas hospodárskeho rozmachu. Naopak prípadná ďalšia kríza by na slovenskú ekonomiku cez pokles, resp. až prepád predaja nových vozidiel mohla mať tvrdý dopad. Ako však argumentujú zástancovia špecializácie ekonomiky SR na toto odvetvie, necyklických odvetví nie je veľa (napr. potravinársky, farmaceutický). V automobilovom priemysle môže byť určitou ochranou pred výkyvmi spôsobenými krízou skutočnosť, že konkrétny typ vozidla sa nevyrába nikde inde. Riziko pre Slovensko sa čiastočne diverzifikuje aj tým, že v krajine sa vyrábajú rôzne autá pre rôzne trhy. Všeobecne v prípade výroby luxusných automobilov, ktoré by mal v SR vyrábať JLR a ktoré má vo svojom portfóliu aj Volkswagen Slovakia, možno očakávať slabšie dopady prípadnej krízy v porovnaní s produkciou automobilov strednej a nižšej triedy. Tie totiž citlivejšie reagujú na utlmený kúpyschopný dopyt strednej a nižšej príjmovej triedy, ktorá pociťuje prejavy krízy najvýraznejšie. Naopak prípadné ďalšie zavedenie šrotovného by podporilo predaj lacnejších automobilov.

Pokračujúci rast v automobilovom priemysle je pre SR každopádne veľkou výzvou. Faktom je, že Slovensko v súčasnosti nemá za automobilový priemysel adekvátnu náhradu.¹² Silná koncentrácia na jedno odvetvie zároveň brzdí rozvoj iných odvetví. Ako upozorňuje aj Kučera a kol. (2010), investícia významného rozsahu obvykle vytvára pozitívne spillovers v rámci daného sektora, avšak z pohľadu štruktúrnej skladby ekonomiky naopak dochádza (najmä v malých ekonomikách, akou je aj slovenská) k oslabovaniu odvetví mimo hodnotových reťazcov takýchto dominantných zahraničných investícií. Aby takáto jednostranná orientácia na automobilový priemysel mala na ekonomiku SR v budúcnosti čo najmenšie negatívne dôsledky a aby sa maximalizovali jej priaznivé efekty, je nevyhnutné rozvíjať domácu vedu, výskum a vývoj v tejto oblasti, ako aj spoluprácu medzi akademickým a podnikateľským sektorom, a uskutočniť potrebné zmeny vo vzdelávacom systéme. Viac ako počet vyrobených vozidiel bude podstatné, aby sa do automobiliek dodávalo čo najviac komponentov od slovenských producentov.

¹² Aj Stratégia RIS3 (Poznatkami k prosperite – Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky) schválená Vládou SR v novembri 2013 zaraďuje automobilový priemysel a strojárstvo na prvé miesto v rámci oblastí hospodárskej špecializácie. Na ďalších miestach sa nachádzajú spotrebná elektronika a elektrické prístroje, informačné a komunikačné produkty a služby, výroba a spracovanie železa a ocele. Ako prioritné odvetvia v príleve PZI si Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO, 2012) stanovila popri automobilovom priemysle celé strojárstvo, technologické centrá, centrá zdieľaných služieb, informačno-komunikačné technológie, biotechnológie, elektrotechniku a logistické centrá.

Ako konštatujú Slušná, Balog a kol. (2015), ďalší rozvoj automobilového priemyslu na Slovensku prinesie významné efekty pre národné hospodárstvo len vtedy, ak sa podarí zvýšiť jeho participáciu na globálnom hodnotovom reťazci.¹³ Vyšší podiel zahraničnej časti na celkovej dĺžke hodnotového reťazca svedčí o vysokej integrácii krajiny do svetovej deľby práce. Podľa autorov by sa podniky mali posunúť v hodnotovom reťazci smerom k aktivitám s vyššou pridanou hodnotou. Konštatujú, že pre ďalší rozvoj automobilového priemyslu je potrebné zvyšovať podiel domácej pridanej hodnoty na exporte, čo by podporovalo ukotvenosť odvetvia a znižovalo riziko spojené s odchodom odvetvia z krajiny.

Určitý priestor pre diverzifikáciu vytvára aj orientácia SR na automobilový priemysel, keďže je úzko prepojený aj s ďalšími odvetviami, ako sú elektrotechnický, chemický či hutnícky priemysel alebo stavebníctvo, a podporuje ich rozvoj. Takto chápanú diverzifikáciu však možno ťažko porovnávať so skutočnou diverzifikáciou ekonomiky, kde jednotlivé odvetvia nestoja a nepadajú na (ne)úspešnosti dominantného odvetvia. Preto, i napriek faktu, že Slovensko je malou ekonomikou, pre ktorú sa špecializácia javí ako prirodzená cesta, by rozvoj aj iného odvetvia (iných odvetví), najlepšie s vyššou pridanou hodnotou a s vyššou mierou inovácií, mohol v budúcnosti na hospodárstvo SR pôsobiť stabilizujúco.

---

¹³ Pod týmto pojmom sa rozumie úplný súbor aktivít, ktoré firmy a ich pracovníci vykonávajú od počiatocného konceptu výrobku až po jeho použitie zákazníkmi. Jednotlivé aktivity sa pritom odohrávajú v rôznych krajinách sveta.

4. INVESTIČNÉ STIMULY – PRÍNOSY VERZUS NÁKLADY

Jedným z faktorov ovplyvňujúcich prílev PZI sú investičné stimuly, ktoré možno použiť napr. s cieľom podpory investícií do konkrétnych odvetví (t.j. ovplyvňovania štruktúry ekonomiky, napr. zvyšovania jej diverzifikácie či podielu odvetví s vyššou pridanou hodnotou) alebo s cieľom znižovania ekonomických rozdielov medzi rôzne rozvinutými regiónmi (t.j. regionálneho rozvoja vrátane znižovania nezamestnanosti), čo sa však na Slovensku zatiaľ nedeje v potrebnej miere. Väčšina investícií smeruje stále do rozvinutejších regiónov a do niekoľkých málo odvetví. Zároveň investičné stimuly sa viažu na investičné projekty a nie na konkrétne regióny. Cieľ zvyšovania prílevu investícií predovšetkým do oblastí s vyššou pridanou hodnotou a v menej rozvinutých regiónoch figuruje aj v zozname proinvestičných cieľov v dokumente Stratégia vonkajších ekonomických vzťahov Slovenskej republiky na obdobie 2014 – 2020, ktorý zverejnila Slovenská agentúra pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO, 2013).¹⁴ Za hlavný fiškálny nástroj podpory prílevu investícií sa pritom považuje regionálna investičná pomoc.

Ako sa však konštatuje aj v práci Morvay a kol. (2014), poskytovanie investičných stimulov, ich udržateľnosť a zvlášť ich ekonomická efektívnosť je spojená s mnohými otázkami a pochybnosťami. Pod ekonomickou efektívnosťou stimulov možno chápať vzťah medzi ich prínosmi (celková hodnota investícií, dane z príjmov právnických a fyzických osôb, počet novovytvorených pracovných miest, nevyplatené podpory v nezamestnanosti a i.) a nákladmi (samotné stimuly, administratívne náklady, inflácia a i.). Súčasnú nastavenie investičných stimulov v SR, ktoré sa poskytujú prednostne zahraničným firmám, nemožno považovať za dostatočne efektívne ani z hľadiska ich celkových prínosov, ani z hľadiska znižovania regionálnych disparít a želateľnej diverzifikácie hospodárstva. Preto by bolo na mieste prehodnotiť a modifikovať systém investičných stimulov s cieľom zvyšovania ich efektívnosti.

Na skutočnosť, že na investičné stimuly zvyknú krajiny dávať výrazne viac, než je pre ne teoreticky optimálne, poukazuje vo svojej práci aj Mach (2015). Za optimálny pritom možno považovať stav, keď výška finančného príspevku štátu predstavuje minimum potrebné na uskutočnenie investície. Investičná podpora by pravdaže zároveň nemala presiahnuť pozitívne efekty investície. Takúto minimálnu výšku podpory, ktorú ešte investor akceptuje na realizáciu investície, ako aj potenciálnu veľkosť pozitívnych efektov investície však nie je jednoduché odhadnúť.

Inštitút finančnej politiky MF SR (Mach, 2015) pripravil vlastný model pre hodnotenie a porovnávanie kvality investičných zámerov, ktorého výstup v podobe ratingu vyjadreného v percentách umožňuje ešte vo fáze návrhu posúdiť prínos uvažovanej investičnej pomoci pre

---

¹⁴ Ďalšie proinvestičné ciele uvedenej stratégie zahŕňajú zvyšovanie exportnej výkonnosti prostredníctvom investícií, zvyšovanie investícií do priemyselného výskumu a vývoja a podporu etablovaných investorov pri expandovaní ich aktivít v SR.

krajinu. Model vyhodnocuje viaceré charakteristiky investície¹⁵ a štátom ponúkanej investičnej pomoci¹⁶, ktoré porovnáva s historickým slovenským priemerom schválenej pomoci za uplynulé obdobie alebo s podobným benchmarkom. Ako konštatuje autor, zatiaľ čo v roku 2002 postačovalo prispieť zahraničnému investorovi v priemere 19 % z nákladov investície, v roku 2014 to bolo o 10 percentných bodov viac, t.j. intenzita investičnej podpory a jej nákladnosť sa zvyšuje.

Využívanie uvedeného modelu v procese rozhodovania o investičných stimuloch poskytovaných štátom by prispelo k lepšej transparentnosti celého procesu a najmä k vyššej nákladovej efektívnosti investičnej pomoci a k vyššej úspešnosti v oblasti regionálneho rozvoja (znižovania regionálnych disparít) či zvyšovania inovačnej kapacity ekonomiky SR. Iný, užšie zameraný návrh na zvýšenie transparentnosti a efektívnosti poskytovania stimulov ponúka vo svojej práci Vlachynský (2013). Išlo by o aukciu stimulov založenú na pridelovaní voľných zdrojov určených na stimuly postupne tým uchádzačom, ktorých projekty budú mať najnižšie náklady na jedno vytvorené pracovné miesto. Takýto postup by sa dal uplatniť v konkrétnom regióne (napr. v kraji s vysokou mierou nezamestnanosti), čím by sa mohol zohľadniť aj cieľ znižovania regionálnych disparít. Zároveň by sa v získavaní stimulov zabezpečila rovnoprávnosť všetkých firiem v ekonomike bez ohľadu na ich veľkosť, čo podporujú viacerí ekonómovia. Napríklad aj Okáli (2013), ktorý navrhuje všeobecné poskytovanie daňových úľav pre podniky, ktoré by sa striktne viazalo na zamestnávanie nových pracovníkov, pričom by musela byť splnená aj podmienka získania dodatočného dopytu na produkciu dodatočných pracovníkov (t.j. vývoz prírastku produkcie do zahraničia, resp. jeho umiestnenie na domácom trhu pri súčasnom znížení dovozu).

Pri rozhodovaní o výške investičných stimulov je pravdaže žiaduce zohľadňovať udržateľnosť konkrétnej investície a dlhodobé dosahovanie cieľov (t.j. naviazanie stimulov nie na vstupy, ale na výstupy investície, ako napr. počet novovytvorených pracovných miest), čo si vyžaduje následné pravidelné hodnotenie nákladovej efektívnosti investície. Samozrejmosťou by mala byť udržateľnosť pracovných miest vytvorených konkrétnou investíciou podporenou stimulmi zo strany štátu. Udržiavanie úrovne zamestnanosti by samo osebe nemalo byť podporované opakovanými stimulmi (Vlachynský ich označuje ako „reťazenie stimulov“).

Samotné investičné stimuly každopádne nie sú postačujúce na pritiaženie konkrétnej investície do konkrétneho regiónu. Kľúčové sú totiž faktory spomínané v časti 2 tejto práce. Jedná sa najmä o hospodársku a politickú stabilitu, kvalitu podnikateľského prostredia, daňový systém, vymožitelnosť práva, rozvinutosť infraštruktúry, kvalitu a cenu pracovnej sily, vzdelávací systém, systém výskumu a vývoja, t.j. vo všetkých prípadoch o faktory, ktorých

¹⁵ Jedná sa o vytváranie pozitívnych externalít (greenfield/brownfield, náklady investora na vzdelávanie, podiel subdodávateľov zo SR), znižovanie regionálnych rozdielov (nezamestnanosť v okrese, plánované novovytvorené pracovné miesta, hrubá mzda), a inovačný potenciál investície (kapitálová náročnosť, podiel zamestnancov vo výskume a vývoji).

¹⁶ Nákladová efektívnosť investičnej pomoci sa hodnotí prostredníctvom nasledovných ukazovateľov: intenzita pomoci (odchýlka od maximálnej intenzity), podiel priamej investičnej pomoci, výška pomoci na jedno pracovné miesto.

zlepšovanie priaznivo ovplyvňuje investičné prostredie bez ohľadu na to, či ide o domáce alebo zahraničné investície. Do regiónu s nedostatočne vybudovanou infraštruktúrou investor pravdepodobne nepríde, ani keď mu vláda ponúkne podporu. Stimuly by mali byť tým posledným faktorom, ktorý presvedčí investora po tom, ako v prospech investície pôsobia iné, vyššie vymenované faktory.

Ak už však štát investičné stimuly poskytuje (čo je možné považovať za prirodzené v prípade Slovenska ako krajiny susediacej so štátmi EÚ, ktoré stimuly na prilákanie PZI používajú), proces ich pridelovania by mal prebiehať transparentne a jeho výsledkom by mala byť čo najvyššia efektívnosť vynaložených zdrojov z pohľadu stanovených cieľov. To je dosiahnuteľné len prostredníctvom ďalšej modifikácie systému stimulov v SR smerom k ich optimalizácii, a to tak z regionálneho, ako aj zo sektorového hľadiska. Znamenalo by to aj zmenu a rozšírenie definície oprávnených projektov¹⁷ tak, aby sa zohľadňovali priority hospodárskej politiky SR z pohľadu štruktúry ekonomiky a jej rozvoja. Cieľ vyššej transparentnosti možno dosiahnuť automatickým poskytovaním stimulov po splnení konkrétnych, vopred známych podmienok namiesto ad hoc rozhodovania o výške podpory v jednotlivých prípadoch, ktoré vo všeobecnosti znižuje jej motivačný účinok. Pravdaže, systém poskytovania stimulov by mal byť prispôsobený možnostiam verejných financií.

---

¹⁷ V zmysle zákona č. 561/2007 Z.z. o investičnej pomoci možno podporiť štyri kategórie projektov, a to priemyselnú výrobu, technologické centrá, centrá strategických (zdieľaných) služieb a cestovný ruch (strediská cestovného ruchu), pričom jednotlivé druhy investičných projektov majú stanovené všeobecné podmienky, ktoré je nevyhnutné splniť na to, aby sa investor mohol o investičnú pomoc uchádzať.

5. REZERVY SLOVENSKEJ EKONOMIKY Z POHLĀDU PRÍLEVVU A VYUŽITIA PZI

Slovensko stále nevyužíva v dostatočnej miere externé zdroje financovania či už ide o štrukturálne fondy alebo PZI. Pri malej veľkosti domáceho trhu síce ťaží z výhody spočívajúcej v atraktívnej geografickej polohe pre investorov so záujmom o západoeurópsky a východoeurópsky trh, ale z pohľadu iných faktorov investičnej atraktívnosti existujú stále značné rezervy. V tejto časti práce sa zaoberáme vybranými faktormi investičnej atraktívnosti ako aj lepšieho využitia PZI v domácej ekonomike, identifikujeme problematické oblasti a možnosti zlepšenia.

5.1. Pracovná sila a vzdelávací systém

Slovenská pracovná sila je stále pomerne lacná a zároveň aj kvalifikovaná a vysoko produktívna, čo je významným faktorom priťahujúcim na Slovensko PZI. Z pohľadu produktivity je SR s takmer 83 % úrovne EÚ 28 dokonca lídrom regiónu SVE (graf 5). Možno ale predpokladať, že výhoda spočívajúca v nízkych mzdových nákladoch sa bude vzhľadom na silnú konkurenciu ešte lacnejších krajín naďalej znižovať. O to dôležitejšou sa pre udržanie konkurencieschopnosti bude čoraz viac stávať výhoda kvalifikovanej a produktívnej pracovnej sily, ktorá patrí medzi kľúčové faktory v rozhodovaní investorov orientovaných na vyššiu efektívnosť. Udržateľnosť tejto výhody však predpokladá uskutočnenie hlbokých zmien vo viacerých oblastiach vzdelávacieho systému. Dôležitou konkurenčnou výhodou by bola aj vysoká flexibilita pracovnej sily z hľadiska profesie a odbornej spôsobilosti, čo vyžaduje efektívne fungujúci systém celoživotného vzdelávania. Kombinácia vzdelanej, kvalifikovanej, produktívnej a flexibilnej slovenskej pracovnej sily je významným predpokladom pre prítiahnutie PZI s potenciálom priaznivo vplývať na štruktúru hospodárstva a tým aj na jeho celkový rozvoj.

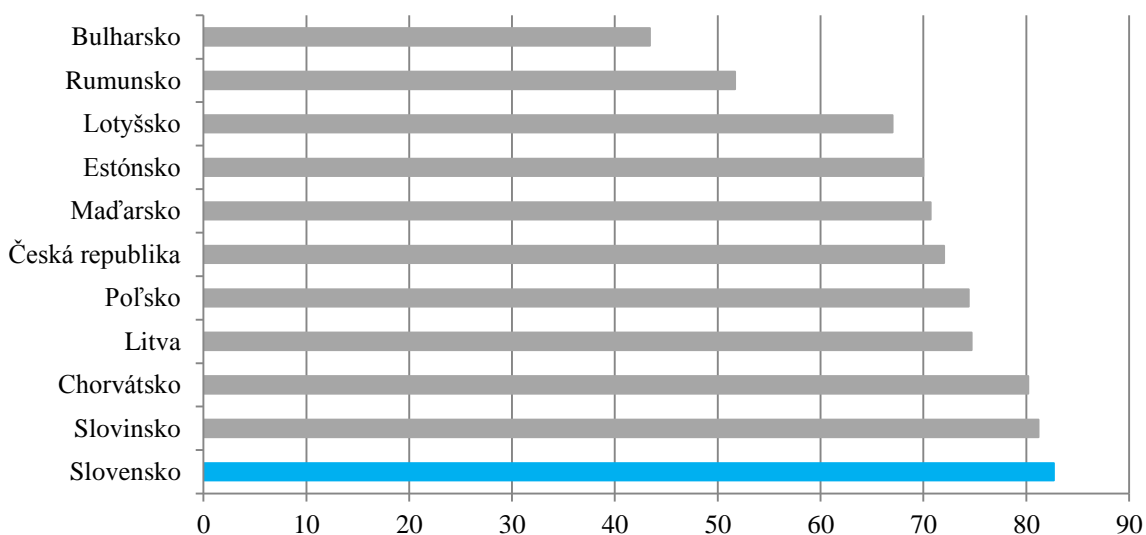
Kľúčovým problémom slovenského školstva je, že verejné výdavky na vzdelávanie sú dlhodobo pod priemerom EÚ. Negatívny vplyv na výsledky vzdelávania má nedostatok kvalifikovaných učiteľov, ich nedostatočné ďalšie vzdelávanie, ako aj nízke ohodnotenie. Slovenský vzdelávací systém zároveň nedostatočne reaguje na potreby trhu práce, čo prispieva aj k vysokej štrukturálnej nezamestnanosti, najmä v prípade nízko kvalifikovanej pracovnej sily.

Za pozitívny príklad zmien v slovenskom školstve možno považovať prijatie zákona o odbornom vzdelávaní (presnejšie Predpisu č. 61/2015 Z. z. Zákona o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov), ktorý vstúpil do platnosti v apríli 2015. Upravuje duálne vzdelávanie ako systém odborného vzdelávania a prípravy na výkon povolania, ktorým sa získavajú vedomosti, schopnosti a zručnosti potrebné pre povolanie. Umožňuje tak lepšie prepojenie vzdelávania v odbornej škole s praxou, pričom teoretické vyučovanie zabezpečuje štát a praktickú prípravu podnik. Duálne vzdelávanie môže pomôcť lepšie reflektovať

potreby trhu práce a tým zvýšiť uplatnenie absolventov. Predstavuje totiž významný nástroj pre znižovanie nezamestnanosti mladých ľudí, ktorej príčinou je aj nesúlad medzi zručnosťami absolventov škôl a potrebami zamestnávateľov. Pri príprave uvedeného zákona boli inšpiráciou pozitívne skúsenosti s duálnym vzdelávaním najmä v Nemecku, ale aj v Rakúsku a Švajčiarsku.

G r a f 5

Produktivita práce v krajinách SVE v roku 2013 (% , EÚ 28 = 100)

Prameň: Spracované podľa údajov Eurostatu (2015).

Zamestnávateľia a živnostníci môžu podľa nového zákona na princípe dobrovoľnosti uzatvárať učebné zmluvy so študentmi stredných škôl a zmluvy o duálnom vzdelávaní medzi zamestnávateľom a strednou odbornou školou, pričom výhody plynú tak zamestnávateľom, ako aj študentom. Zamestnávateľ si počas praxe môže postupne vychovávať vysokokvalifikovaných pracovníkov presne na technológie a výrobné zariadenia, ktoré využíva vo svojej podnikateľskej činnosti, a má nárok na daňové úľavy. Študent zase v zmluvných podnikoch získa prístup k zariadeniam a strojom, ktoré z finančných dôvodov nemôže nájsť na pôde školy, nadobudne základné pracovné návyky a následne môže plynule prejsť zo vzdelávania na trh práce. Za svoju prax dostane zaplatené, môže získať prospechové štipendium a od zamestnávateľa aj podnikové štipendium. Zamestnávateľ pritom zodpovedá za celé praktické vyučovanie a znáša všetky náklady spojené s jeho realizáciou.

Prijatie zákona o odbornom vzdelávaní je nepochybne krokom vpred. Každopádne prvé výsledky sa môžu prejaviť až po niekoľkých rokoch, pričom kľúčová bude pripravenosť oboch strán – škôl aj zamestnávateľov, záujem a možnosti zamestnávateľov zapojiť sa do duálneho vzdelávania a pravdaže aj záujem a motivácia študentov o tento spôsob nadobúdania zručností a pracovných skúseností.

Záujem firmy Jaguar Land Rover o vybudovanie automobilky v SR potvrdzuje správnosť takejto podpory vzdelávania, ktorú presadzuje aj Zväz automobilového priemyslu (ZAP)

SR. Ten začal v roku 2012 spolu s ostatnými priemyselnými zväzmi transformáciu odborného vzdelávania a prípravy s ambicióznym cieľom do roku 2020: „aby každý absolvent mal uplatnenie“. Ak by totiž nedošlo k zmene, Slovensko by onedlho nemalo k dispozícii novú kvalifikovanú pracovnú silu pre podniky pôsobiace v SR, či už zahraničné alebo domáce.

Zmeny sú potrebné aj v zameraní vysokých škôl pôsobiacich na Slovensku. Na mnohých z nich sa vytvoril až nezmyselne vysoký počet študijných programov. Školy sú financované vo veľkej miere podľa počtu študentov, čo je jedným z dôvodov, prečo z nich v súčasnosti vychádzajú mnohí absolventi (napr. zo spoločenských vied), ktorí sú síce vzdelaní, ale zároveň ťažšie uplatniteľní na trhu práce. Na druhej strane je nedostatok absolventov vysokých škôl technického zamerania, ktorých by slovenský priemysel potreboval. Možno preto konštatovať, že aj v rámci vysokého školstva je nevyhnutné lepšie zosúladiť štruktúru vzdelávania s potrebami praxe a v systéme financovania škôl viac zohľadňovať kritérium uplatniteľnosti absolventov na trhu práce.

Ako však uvádza Vantuch (2014), Slovensko čelí výzve, či sa má pokúsiť o „prinútenie“ obyvateľstva k tomu, aby rešpektovalo potreby aktuálneho domáceho trhu práce alebo sa má naopak pokúšať o reštruktúraciu ekonomiky na národnej a subnárodnej úrovni tak, aby zohľadňovala potenciál svojho obyvateľstva. Autor konštatuje, že hoci hrozí, že pod sloganom „prispôsobenie vzdelávania potrebám trhu práce“ sa vlády budú pokúšať o to prvé, a to aj za cenu rizika zvýšenej emigrácie mladých do zahraničia, udržateľný rast ekonomiky vyžaduje to druhé. Domnievame sa však, že riešenie je niekde uprostred.

Ako sme už spomínali v časti 3 venovanej automobilovému priemyslu, zahraniční investori pôsobiaci v tomto odvetví uprednostňujú lokality s hustou sieťou subdodávateľských firiem, kde je už ale pracovná sila potrebnej kvalifikácie v podstate vyčerpaná. Zosúladenie ponuky práce a dopytu po nej a obsadzovanie voľných pracovných miest slovenskými občanmi a nie cudzincami vyžaduje zlepšenie vnútornej mobility slovenskej pracovnej sily¹⁸, ktorá je napriek výrazným regionálnym rozdielom v úrovniach nezamestnanosti v porovnaní s ostatnými členskými štátmi EÚ extrémne nízka. Vantuch (2014) ale označuje vnútornú mobilitu v rámci SR ako „zvyškovú“ (po zohľadnení Slovákov odchádzajúcich za prácou, resp. štúdiom do zahraničia). Podrobnejšie analýzy by podľa neho možno ukázali, že z iného hľadiska patria Slováci naopak k mobilnejším národom; nepochybne sa to týka mobility za vysokoškolským vzdelaním.

Nízka geografická mobilita na slovenskom trhu práce je v porovnaní s ostatnými štátmi EÚ ovplyvnená najmä nízkou cenou práce a zároveň vysokými nákladmi na premiestňovanie sa za pracovnými príležitosťami, nedostatočnou dopravnou infraštruktúrou a v neposlednom rade aj nedostatočne rozvinutým trhom s nájomným bývaním. Hoci existujú viaceré opatrenia aktívnej politiky trhu práce na podporu pracovnej mobility, niektoré z nich (podpora na prepravu

¹⁸ Geografická mobilita súvisí s ochotou dochádzať za prácou, resp. zmeniť kvôli práci bydlisko. Na rozdiel od mobility pracovnej sily smerom do zahraničia je geografická mobilita v rámci SR relatívne nízka, pričom najviac ľudí dochádza do Bratislavského a najmenej do Prešovského kraja.

zamestnancov na pracovisko, príspevok na presťahovanie za prácou) sa nevyužívajú, resp. sa využívajú v nedostatočnej miere. Ako konštatuje aj Európska komisia (EK, 2015), napriek nedávnym reformám je vnútorná regionálna mobilita pracovnej sily a prístup k bývaniu ďalšou výzvou. Treba však zdôrazniť, že akékoľvek opatrenia na zvýšenie mobility pracovnej sily v rámci SR neriešia ďalšie problémy, a to nevyhovujúcu kvalifikačnú štruktúru a stratené pracovné návyky dlhodobo nezamestnaných.

5.2. Výskum, vývoj a inovácie

Napriek tomu, že podpore vedy, výskumu a inovácií sa na Slovensku v rôznych strategických dokumentoch venuje veľká pozornosť, pokrok v tejto oblasti nie je dostatočný. Technologický a inovačný rozvoj SR je zatiaľ ťahaný prevažne dovozom technológií zo zahraničia, ktorý sám osebe možno hodnotiť pozitívne. Avšak udržateľnejší a dlhodobejší pokrok je reálny len za predpokladu súčasného lepšieho využívania domácich výskumných a inovačných kapacít, čo by umožnilo dosahovať aj vyššie nepriame efekty PZI na národnú ekonomiku. Stále existujú veľké rezervy v prepojenosti akademického a podnikového sektora, ktorých lepšia spolupráca by viedla k synergickým efektom na celkový hospodársky rozvoj SR. Zároveň je žiaduce zvyšovať podiel národného financovania (a v rámci neho najmä súkromných zdrojov) na celkovom financovaní vedy, výskumu a inovácií a nespoliehať sa na prostriedky EÚ v takej miere ako dosiaľ.¹⁹

Z pohľadu PZI umiestnených na Slovensku je kľúčové, aby dochádzalo k rastu investícií zahraničných investorov do výskumu a vývoja. Predpokladá to vytvorenie priaznivých podmienok zo strany štátu, rovnako ako v prípade požiadavky vyššej angažovanosti domácich podnikov vo výskumných a inovačných aktivitách. Ako navrhol Okáli (2013), jedným z nástrojov fiškálnej politiky v tomto smere by mohlo byť znižovanie základu dane z príjmov právnických osôb (či už domácich alebo zahraničných investorov) o časť nákladov vynaložených podnikmi na výskum a vývoj.

Slovenská republika začala medzičasom daňovo zvýhodňovať podnikateľské subjekty, ktoré investujú/budú investovať do výskumu a vývoja, čo by malo prispieť k zintenzívnieniu transferu technológií. S účinnosťou od 1. januára 2015 novela zákona č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov zaviedla daňové zvýhodnenie pre daňovníkov, ktorí vykonávajú výskum a vývoj. Toto zvýhodnenie spočíva v odpočte výdavkov (nákladov) na výskum a vývoj od základu dane (tzv. super odpočet). Môže ho využiť daňovník (právnická alebo fyzická osoba), ktorý realizuje projekt výskumu a vývoja, a to najskôr pri podaní priznania za zdaňovacie obdobie, ktoré sa začalo 1. januára 2015. Vzniknuté výdavky (náklady) sú spôsobilé na opätovné odpočítanie od základu dane (zníženého o odpočet daňovej straty), a to vo výške 25 %. Daňovník však súčasne nesmie uplatňovať úľavu na dani pre príjemcov stimulov pre výskum a vývoj.

¹⁹ Viac k tejto téme napr. v publikácii Šikulová a kol. (2014).

Daňové úľavy na podporu výskumu a vývoja predstavujú bezpochyby krok správnym smerom, avšak odpočet vo výške 25 % je v kontexte krajín V4 relatívne nízky (napr. v ČR sa poskytuje daňová úľava až do výšky 100 %) a je žiaduce jeho zvýšenie minimálne na 50 %. Pre firmy je úroveň 25 % slabou motiváciou v porovnaní s administratívou, ktorú poskytnutie úľavy vyžaduje (na nárokovaní super odpočtu bude potrebné zhotoviť projekt k výskumu, ktorý musí mať predpísané náležitosti).

5.3. Podnikateľské prostredie a domáce podniky

Atraktivitu Slovenska pre zahraničných aj domácich investorov znižuje aj nedostatočná kvalita podnikateľského prostredia. V rámci EÚ dosahuje SR podpriemernú úroveň a v posledných rokoch sa zhoršila aj jej pozícia v regióne V4. Slovensko zaostáva najmä v kvalite verejných inštitúcií a v efektívnosti trhu práce. Veľké rezervy má predovšetkým v boji proti korupcii, nezávislosti súdov, vo vymáhateľnosti práva a v administratívnej náročnosti pre podnikateľov. Potvrdzujú to aj viaceré rebríčky kvality podnikateľského prostredia a konkurencieschopnosti.

Podľa Správy o globálnej konkurencieschopnosti 2015-2016, ktorú publikovalo Svetové ekonomické fórum (WEF, 2015) je Slovensko napriek medziročnému zlepšeniu (67. miesto spomedzi 140 krajín sveta) tretím najhoršie hodnoteným členským štátom EÚ. Horšie umiestnenie dosiahlo len Chorvátsko (77. miesto) a Grécko (81.). Slovensko je tak najhoršie hodnotenou krajinou V4 (V5) a tiež menej konkurencieschopnou než Bulharsko alebo Rumunsko. Česká republika ako líder V4 (V5) postúpila na 31. priečku, Poľsko na 41. miesto, Slovensko sa umiestnilo na 59. a Maďarsko na 63. mieste.

Atraktivitu podnikateľského prostredia v SR znižuje aj vysoké daňové zaťaženie a časté zmeny v legislatíve, vrátane kontroverzných daňových licencií, ktoré sa uplatňujú od roku 2014. Ako minimálnu výšku dane z príjmov ich platia právnické osoby, ktoré buď majú daňovú povinnosť nižšiu ako je výška daňovej licencie, majú nulovú daňovú povinnosť alebo skončia v strate. Výška daňovej licencie závisí od ročného obratu spoločnosti a od toho, či je platiteľom dane z pridanej hodnoty (DPH).

Intenzívnejšie zlepšovanie podnikateľského prostredia, jeho väčšia stabilita a transparentnosť sú kľúčové pre nárast (a zotrvanie) investícií v SR, či už domácich alebo zahraničných, a tým aj pre pokračujúce dobiehanie výkonnosti vyspelejších ekonomík EÚ. Zvyšovanie kvality podnikateľského prostredia spolu s vyššou podporou domáceho podnikateľského sektora, s rastom investícií do výskumu, vývoja, nových technológií aj ľudských zdrojov vytvorí predpoklady aj na to, aby boli domáce podniky konkurencieschopnejšie než v súčasnosti, lepšie pripravené kooperovať so zahraničnými firmami a z tejto kooperácie aj benefitovať. Schopnosť domácich podnikov presadiť sa v ekonomike otvorenej zahraničným investíciám môže významne zvýšiť prínosy PZI pre ekonomiku ako celok, preto by ich podpora (predovšetkým podpora inovačných podnikov) mala byť jednou z najvyšších priorít hospodárskej politiky SR.

5.4. Infraštruktúra

Na Slovensku je infraštruktúra v porovnaní s ostatnými členskými štátmi EÚ stále relatívne slabo rozvinutá, čo má negatívne dôsledky aj na konkurencieschopnosť ekonomiky. Železničná sieť je síce pomerne dobre vybudovaná, avšak hustota ciest je nižšia než priemer EÚ. Nižšou kvalitou infraštruktúry je brzdený rozvoj a rast stredoslovenského a najmä východoslovenského regiónu, čo má za následok výrazné regionálne rozdiely. Zaostávajúce východné Slovensko priťahuje z dôvodu jeho nižšej atraktivity menej investícií (vrátane PZI) než rozvinutejší západoslovenský región. Aby mohla slovenská ekonomika plne využiť svoju výhodnú geografickú polohu v strede Európy a svoju orientáciu na vývoz, ďalšie investície do dopravnej infraštruktúry sú nevyhnutné. Jej dobudovanie na východe SR je jednou z nutných podmienok pre vyššiu investičnú aktivitu v tomto regióne s následným rastom zamestnanosti a životnej úrovne obyvateľstva a ďalším hospodárskym rozvojom.

Výstavbu dopravnej infraštruktúry nie je možné vzhľadom na jej rozsah a finančnú náročnosť kompletne pokryť zo štrukturálnych fondov, ktorých čerpanie má navyše v SR stále viaceré nedostatky a rezervy. Budovanie infraštruktúry by sa mohlo okrem štrukturálnych fondov financovať aj z nového Európskeho fondu pre strategické investície (EFSI), ktorý je kľúčovým prvkom Investičného plánu pre Európu (tzv. Junckerovho balíka). Európska rada ho schválila v decembri predchádzajúceho roka s cieľom podporiť ekonomiku EÚ, pričom má v priebehu troch rokov vytvoriť nové investície až do výšky 315 mld. eur. Okrem rozvoja infraštruktúry by sa mal EFSI zameriavať na projekty zo širokého spektra oblastí, ako sú výskum, vývoj a inovácie, investície do vzdelávania a odbornej prípravy, podpora malých a stredných podnikov, zdravotníctvo, informačné a komunikačné technológie, či rozvoj odvetvia energetiky, t.j. oblastí, ktorých úroveň podmieňuje atraktivitu krajiny pre investorov vo všeobecnosti, vrátane prílevu PZI. Samotné fungovanie EFSI je však mnohými ekonómami spochybňované. Slovensko doň prisľúbilo príspevok vo výške 400 miliónmi eur s optimistickým očakávaním, že investícia sa niekoľkonásobne vráti.

Súčasťou strategickkej infraštruktúry je popri doprave aj už spomínaná energetika. Konkurencieschopnosť podnikov pôsobiacich v SR je stále negatívne ovplyvňovaná vysokými sieťovými poplatkami stanovenými Úradom pre reguláciu sieťových odvetví (ÚRSO). Sieťové poplatky pre priemysel aj domácnosti patria medzi najvyššie v rámci EÚ. V zatiaľ poslednej hodnotiacej správe Slovenska Európska komisia (EK, 2015) uvádza, že SR je jedným z troch členských štátov, v prípade ktorých sú sieťové poplatky pre priemyselných spotrebiteľov vyššie než náklady na dodávku energie. Zvýšenie sieťových nákladov vyplýva čiastočne z nárastu poplatkov na odmeňovanie výrobcov energie z obnoviteľných zdrojov, ako aj z kombinovanej výroby tepla a energie. EK tiež poukazuje na slabú transparentnosť regulačného rámca a nezverejňovanie metodológie pre stanovenie sieťových poplatkov.

Nepredvídateľnosť a nekonceptnosť vývoja v slovenskej energetike hodnotí negatívne aj Podnikateľská aliancia Slovenska (PAS, 2015), ktorá upozorňuje na nepriaznivú situáciu

spočívajúcu v spojení vnútorných a vonkajších rizík (vzťahy EÚ s Ruskom) v oblasti energetiky. Ako konštatuje PAS, Slovensko už dlhodobejšie trpí nevhodnou štruktúrou cien elektrickej energie, čo stavia firmy pôsobiace na jeho území do nevýhodného postavenia na medzinárodných trhoch. Za možné kroky smerom k náprave považuje odstraňovanie poplatkov, ktoré predražujú koncové ceny elektrickej energie, postupné odstavovanie stratových a z pohľadu životného prostredia nežiaducich foriem výroby energie, podporu konkurenčného prostredia pri výrobe aj dodávkach energie, ako aj zvyšovanie transparentnosti pri regulácii cien.

Neprimerane vysoké ceny elektriny môžu v konečnom dôsledku odradiť investovanie zahraničných i domácich firiem vo všetkých odvetviach hospodárstva. Adekvátne náprava v tejto oblasti by preto zvýšila atraktivitu Slovenska ako investičnej lokality.

ZÁVER

Priestor na zvýšenie intenzity prílevu PZI na Slovensko a zväčšenie prínosov z nich pre celú ekonomiku je stále pomerne veľký. Zahŕňa viaceré výzvy pre hospodársku politiku, ktorých zvládnutie vyžaduje dlhodobé úsilie presahujúce horizont jedného volebného obdobia.

Silná orientácia slovenskej ekonomiky na automobilový priemysel je spojená s výhodami a príležitosťami, ale aj s rizikami. Čoraz silnejšia koncentrácia na jedno odvetvie totiž zvyšuje krehkosť slovenskej ekonomiky a zároveň viac-menej brzdí rozvoj iných odvetví. Aby takáto jednostranná orientácia na automobilový priemysel mala na ekonomiku SR v budúcnosti čo najvyššie priaznivé efekty a čo najmenšie negatívne dôsledky, je nevyhnutné uskutočniť potrebné zmeny vo vzdelávacom systéme (nielen prijatie zákona o odbornom vzdelávaní, ale aj jeho rýchle a účinné uvedenie do praxe), ktoré zabezpečia dostatok domácej kvalifikovanej pracovnej sily, zvýšiť jej flexibilitu a mobilitu, rozvíjať domácu vedu, výskum a vývoj v tejto oblasti a zvyšovať podiel domácej pridanej hodnoty na exporte. Hoci je Slovensko malou ekonomikou, pre ktorú sa špecializácia javí ako prirodzená cesta, rozvoj aj iného odvetvia (iných odvetví) by mohol v budúcnosti pôsobiť na hospodárstvo SR stabilizujúco.

Ako vyplýva aj z vyššie uvedeného, významným predpokladom pre prítiahnutie PZI s potenciálom priaznivo vplývať na celkový rozvoj hospodárstva SR (vrátane jeho štruktúry) je kombinácia vzdelanej, kvalifikovanej, produktívnej a flexibilnej domácej pracovnej sily. Pre udržanie atraktivity SR z pohľadu (nielen) zahraničných investorov je teda nevyhnutné ďalšie zvyšovanie úrovne vzdelanosti a kvalifikovanosti pracovnej sily, ktoré vyžaduje skvalitnenie vzdelávania na každom stupni, či už ide o základné, stredoškolské (vrátane duálneho), vysokoškolské alebo celoživotné vzdelávanie a zlepšenie jeho prepojenia s potrebami trhu. Pre financovanie škôl by mala byť určujúca kvalita a uplatniteľnosť absolventov na trhu práce a v menšej miere počet študentov. Kvalitné (najmä) vysokoškolské vzdelávanie je nevyhnutným predpokladom zvyšovania inovačnej výkonnosti. Výskum a vývoj by bolo žiaduce podporiť aj prostredníctvom zvýšenia daňových úľav pre podnikateľské subjekty, ktoré investujú do týchto aktivít.

Pre nárast (a zotrvanie) investícií v SR, či už zahraničných alebo domácich, je kľúčové intenzívnejšie zlepšovanie podnikateľského prostredia, jeho väčšia stabilita a transparentnosť. Veľký priestor na zvyšovanie atraktivity krajiny je stále vo fungovaní verejnej správy, súdnictva, trhu práce, v úrovni korupcie, administratívnej záťaže, daňového a odvodového zaťaženia, ako aj v transparentnosti regulácie trhu s energiami. Zvyšovanie kvality podnikateľského prostredia spolu s vyššou podporou domáceho podnikateľského sektora, ako aj s rastom investícií do výskumu, vývoja, nových technológií a ľudských zdrojov vytvorí predpoklady na to, aby boli domáce podniky konkurencieschopnejšie než v súčasnosti, lepšie pripravené kooperovať so zahraničnými firmami a z tejto kooperácie aj benefitovať.

Ak je cieľom Slovenska regionálny rozvoj spojený aj s odstraňovaním regionálnych disparít, je nevyhnutné prioritne dobudovať cestnú infraštruktúru, a to najmä na východe SR,

kde je jednou z nutných podmienok pre vyššiu investičnú aktivitu s predpokladom následného rastu zamestnanosti a životnej úrovne obyvateľstva. V záujme čo najrýchlejšieho rozvoja dopravnej infraštruktúry je potrebné zvýšiť efektívnosť čerpania prostriedkov zo štrukturálnych fondov a takisto efektívne čerpať prostriedky z nového Európskeho fondu pre strategické investície.

Investičné stimuly nie sú samy osebe postačujúce na pritiažnutie konkrétnej investície do konkrétneho regiónu. Avšak systém poskytovania stimulov je možné a potrebné modifikovať tak, aby bol nákladovo efektívnejší či už z hľadiska tvorby pracovných miest, zvyšovania inovačnej kapacity ekonomiky alebo celkového rozvoja regiónov. Jeho úpravy by mali viesť k lepšej transparentnosti celého procesu a mali by zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie s jednotlivými investormi (zahraničnými verzus domácimi; veľkými verzus malými). Cieľ vyššej transparentnosti možno pritom dosiahnuť automatickým poskytovaním stimulov po splnení konkrétnych, vopred známych podmienok namiesto ad hoc rozhodovania o výške podpory v jednotlivých prípadoch.

Za predpokladu prijímania žiaducich opatrení v uvedených oblastiach si môže Slovensko ako investičná lokalita zlepšiť svoju pozíciu (či už v rámci krajín V4 alebo celého regiónu SVE), čo by následne umožnilo zintenzívniť prílev PZI. Pri súčasnom zohľadnení potrieb ekonomiky z odvetvového aj regionálneho hľadiska pretavených aj do priorít hospodárskej politiky by tak PZI mohli významne podporiť Slovensko na ceste smerom k vyššiemu štádiu rozvoja. Výsledkom pokroku v jednotlivých spomínaných oblastiach by boli zároveň nepochybne aj synergické efekty na úrovni celej ekonomiky a spoločnosti.

LITERATÚRA

Ak Slovensko nebude investovať do vedy a výskumu, môže dopadnúť ako Detroit. 12.1.2014. <<http://aktualne.atlas.sk/ak-slovensko-nejbude-investovat-do-vedy-a-vyskumu-moze-opadnut-ako-detroit/ekonomika/trendy/>>.

ČABÁK, M. (2015). Je neuveriteľné koľko áut ročne v SR vyrobíme, keď spoznáte podmienky. <<http://www.topspeed.sk/je-neuveritelne-kolko-aut-rocne-v-sr-vyrobime-ked-spoznate-podmienky/8156>>.

DEUTSCHE AUSLANDSHANDELSKAMMERN (2015). AHK-Konjunkturumfrage Mitteleuropa 2015. <http://www.dsihk.sk/fileadmin/ahk_slowakei/Dokumente/Wirtschaft/AHK-Konjunkturumfrage_MOE_2015_final.pdf>.

DEUTSCH-HUNGARISCHE INDUSTRIE - UND HANDELSKAMMER (2015). Konjunkturbericht Ungarn 2015. <http://www.ahkungarn.hu/fileadmin/ahk_ungarn/Dokumente/Bereich_CC/Publikationen/Konjunktur/2015/Konjunktur_2015_de_layout_final.pdf>.

DEUTSCH-SLOWAKISCHE INDUSTRIE- UND HANDELSKAMMER (2015). Konjunkturumfrage Slowakei 2015. <http://www.dsihk.sk/fileadmin/ahk_slowakei/Dokumente/Presse/Ergebnisse_Konjunkturumfrage_2015.pdf>.

EUROSTAT (2015). Database. <<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>>.

EURÓPSKA KOMISIA (2015). Pracovný dokument útvarov Komisie. Správa o krajine, Slovensko 2015. Brusel, COM(2015) 85final. <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_slovakia_sk.pdf>.

EY (2014). EY's attractiveness survey. Europe 2014. Back in the game. <[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2014-european-attractiveness-survey/\\$FILE/EY-2014-european-attractiveness-survey.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-2014-european-attractiveness-survey/$FILE/EY-2014-european-attractiveness-survey.pdf)>.

KUČERA, M. – HOŠOFF, B. – HVOZDÍKOVÁ, V. – JAŠŠOVÁ, K. – KADLIC, T. (2010). Analýza nástrojov štátu pri podpore zahraničných investícií a návrh ich optimalizácie. In Expertízne štúdie EÚ SAV [online], č. 8, s. 1-28. ISSN 1337-0812.

MACH, J. (2015). Zrno od pliev. Model pre hodnotenie investičnej pomoci na Slovensku. Inštitút finančnej politiky, Ministerstvo financií SR, Komentár 2015/9.

MINISTERSTVO FINANCIÍ SR (2015). Národný program reforiem SR 2015. <<http://www.finance.gov.sk/Default.aspx?CatID=5197>>.

MORVAY, K. – BEDNAROVSKÁ, M. – DUJAVA, D. – FRANK, K. – JECK, T. – LÁBAJ, M. – OKÁLI, I. – ŠIKULOVÁ, I. (2014). Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky II. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. ISBN 978-80-7144-236-3.

NBS (2015a). Makroekonomická databáza. <<http://www.nbs.sk/sk/menova-politika/makroekonomicka-databaza>>.

NBS (2015b). Štatistika platobnej bilancie. <<http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie>>.

OKÁLI, I. (2013). Verejné financie ako faktor štruktúrnych zmien v slovenskej ekonomike. In Pohľady na štruktúrne problémy slovenskej ekonomiky. Karol Morvay (ed.). Bratislava : Ekonomický ústav SAV vo vydavateľstve VEDA, s. 7-47. ISBN 978-80-7144-216-5.

PAS (2015). Stanovisko PAS k daniu v energetike, 30. marec 2015. <<http://alianciapas.sk/stanovisko-pas-k-daniu-v-energetike/>>.

RIS3 - Poznatkami k prosperite - Stratégia výskumu a inovácií pre inteligentnú špecializáciu Slovenskej republiky. 13. november 2013.

SARIO (2012). Správa o stave a výsledkoch Slovenskej agentúry pre rozvoj investícií a obchodu (SARIO), budúcom smerovaní, úlohách a právnom postavení agentúry.

SARIO (2013). Stratégia vonkajších ekonomických vzťahov Slovenskej republiky na obdobie 2014–2020.

SDRUŽENÍ AUTOMOBILOVÉHO PRŮMYSLU (AutoSAP) (2015). <<http://www.autosap.cz/>>.

SLOVENSKO-NEMECKÁ OBCHODNÁ A PRIEMYSELNÁ KOMORA (2015). Newsletter Slovensko-nemeckej obchodnej a priemyselnej komory. Konjunktúra v strednej a východnej Európe. Jún 2015. <http://www.dsihk.sk/fileadmin/ahk_slowakei/Dokumenty/Newsletter/Newsletter_SNOPK_6_15.pdf>.

SLUŠNÁ, L. - BALOG, M. a kol. (2015). Automobilový priemysel na Slovensku a globálne hodnotové reťazce. Slovenská inovačná a energetická agentúra, 94 s. ISBN 978-80-88823-59-9.

ŠIKULOVÁ, I. – FRANK, K. – DUJAVA, D. – GABRIELOVÁ, H. – HABRMAN, M. – HUDCOVSKÝ, M. – HVOZDÍKOVÁ, V. – JECK, T. – LÁBAJ, M. – MORVAY, K. – NEŽINSKÝ, E. – VOKOUN, J. (2014). Slovenská ekonomika: desať rokov členstva v Európskej únii : vybrané témy a problémy. Bratislava: Ekonomický ústav SAV vo vydavateľstve VEDA. ISBN 978-80-7144-228-8.

ŠESTÁKOVÁ, M. (2008). Konkurencia medzi štátmi v oblasti získavania a udržania zahraničných investícií. In Working papers [EÚ SAV], č.11, 26 s., ISSN 1337-5598.

TOMA, B. (2015). Malá slovenská ekonomika sa musí špecializovať. Pravda, 22.5.2015.

VANTUCH, J. (2014). Je vzdelávací systém podporou alebo bariérou progresívnych štruktúrnych zmien v ekonomike SR? In Working papers [EÚ SAV], č.79, 69 s., ISSN 1337-5598.

VLACHYNSKÝ, M. (2013). Investičné stimuly. Tvorba nových hodnôt alebo prerozdelenie existujúcich? INESS Policy Note 1/2013. <http://www.iness.sk/media/file/pdf/IPN/INESS%20Policy%20Note%201_2013%20Februar.pdf>.

WORLD ECONOMIC FORUM (2015). The Global Competitiveness Report 2015-2016. <<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>>.

ZVÄZ AUTOMOBILOVÉHO PRIEMYSLU SR (ZAP SR) (2015). <<http://www.zapsr.sk/>>.